

şiyetü's-şuğrâ 'alâ Maḳûlâtı's-Sücâ'î adlı eserleriyle birlikte basılmıştır (Kahire 1282, 1303, 1328). 2. *Hâşiye 'alâ Maḳûlâtı'l-Büleydî*. Muhammed el-Büleydî'nin yine kategorilere dair *Risâle fi'l-Maḳûlâtı'l-'aşr'*ine yazdığı bu şerh de Kahire'de basılmıştır (1328). 3. *Hâşiye 'alâ Şerhi Şeyh'i'l-İslâm Zekerıyyâ el-Ensârî 'alâ metni İsmâğüci fi'l-manḥik*. Esrûddin el-Ebherî'nin *İsmâğüci* adlı mantık kitabına Zekerıyyâ el-Ensârî tarafından yapılan şerhin hâşiyesidir. 1321'de Kahire'de basılmıştır. 4. *Hâşiye 'alâ Şerhi't-Tehzib*. Sa'deddin et-Teftâzânî'nin *Tehzibül-manḥik ve'l-kelâm* adlı eserine Ubeydullah b. Fazl el-Habîsî'nin yazdığı *Tezhîb* adlı şerhin hâşiyesi olup üçü bir arada Bulak (1296) ve Kahire'de (1318) basılmıştır.

Dini ilimler. *Hâşiye 'alâ Şerhi'l-Celâl el-Mahallî 'alâ Cem'ül-cevâmi'*. Tâceddin es-Sübkî'nin usûl-i fıkha dair *Cem'ül-cevâmi'* adlı eserine Celâeddin el-Mahallî'nin yazdığı şerhin hâşiyesi olup Kahire'de basılmıştır (I-II, 1316, 1358).

Attâr'ın bunlardan başka henüz neşredilmemiş eserleri de vardır. Bunlar arasında, Türkiye'de bulunduğu yıllarda Ebû'l-Hasan el-Eş'arî'nin *kesb** görüşüne dair yazdığı *Tuḥfetü'ş-şaribi'l-vaṭan fi taḥkiki nusreti's-şeyh Ebi'l-Hasan'ı*, Muhammed el-Mar'aşî'nin münazara âdâbına dair kitabını şerhettiği *Hâşiye 'ale'r-Risâleti'l-velediyye fi âdâbi'l-baḥş ve'l-münazara'sı* ve astro-nomiye dair *Risâle fi keyfiyeti'l-'amel bi'l-uşurlâb'ı* zikredilebilir.

BİBLİYOGRAFYA :

Ali Paşa Mübârek, *el-Hıta'ü't-Tevfikıyye*, Kahire 1980, IV, 82-85; Philip Di Tarrâzi, *Tārḥu's-şahâfeti'l-'Arabıyye*, Beyrut 1913, I, 128-130; Serkis, *Mu'cem*, II, 1335-1337; *Hedıyyetü'l-'arîfîn*, I, 301; C. Zeydan, *Âdâb* (Dayf), IV, 232; Kehhâle, *Mu'cemü'l-mü'ellifîn*, III, 285-286; a.mlf., *el-Müstedrek*, Beyrut 1406/1985, s. 204; Brockelmann, *GAL*, II, 473; *Suppl.*, II, 720; Ömer ed-Desûkî, *Fil'Edebi'l-ḥadîs*, Kahire 1961, I, 41-43; Şüyüḥu'l-Ezher (nşr. Vezâretü'l-İlâm), Kahire, ts., s. 23-24; Halil Mardem Bey, *A'yânü'l-karnî's-şâlis 'aşer*, Beyrut 1977, s. 155-157; G. Delanoue, *Moralistes et politiques musulmans dans l'Egypte du XIXe siècle* (1798-1882), Kahire 1982, II, 344-357, 614-617; *el-Ezherü's-şerif fi 'idihi'l-elf*, Kahire 1403/1983, s. 245; Akkâd, *Abkariyyü'l-islâḥ ve't-ta'lim el-üstâz el-imâm Muhammed 'Abduh*, Kahire, ts., s. 51-64; Ziriklî, *el-A'lâm* (Fethullah), II, 220; F. De Jong, "The Itinerary of Ḥasan al-'Attâr (1766-1835): A Reconsideration and its Implications", *JSS*, XXVIII/1 (1983), s. 99-128; "Attâr", *İA*, II, 12-13; H. A. R. Gibb, "al-'Attâr", *EL²* (İng.), I, 755.

HULUSİ KILIÇ

ATTÂR, Muhammed b. Hasan

(bk. İBN MİKSEM el-ATTÂR).

ATÜFETLÜ

Osmanlılar'da
resmî yazışmalarda kullanılan
bir hitap şekli.

Kelime, "pek esirgeyici, çok şefkatli ve merhametli" anlamına gelen atûfun masdar şekline Türkçe "lü" ekinin eklenmesiyle türetilmiştir. Önceleri, genellikle yüksek mevkide bulunan bir kimseye yazılan özel veya resmî yazılarda gelişigüzel kullanılmıştır. Tanzimat'tan sonra memuriyet rütbeleri ve resmî yazışmaların şekilleri bir nizama bağlanırken bu unvanın kimler için kullanılacağı da tesbit edilmiştir. 1846'da bâlâ* rütbesinin ihdasından sonra bu rütbeyi haiz olanlar için kullanılması kararlaştırılmıştır. İlk zamanlarda bâlâ rütbesini alanlarla vezirler, mâbeyn başkâtibi, serkurenâ ve seraskerlik makamına gelmiş vükelâ için kullanılmakta iken daha sonra sadece bâlâ rütbesine münhasır kalmıştır. Ancak zamanla kazaskerlerle birinci ferikler için de kullanılmıştır. Bâlâ rütbesini alanlara yazışmalarda "atûfetlû beyefendi hazretleri", "atûfetlû efendim hazretleri" şeklinde hitap edilirdi.

BİBLİYOGRAFYA :

Lutfî, *Tarih*, VIII, 92-93; Mehmed Süreyyâ, *Nuhbetü'l-vekâyi*, İstanbul 1292, I, 159; *Devlet Salnâmesi* (1264), s. 146-147; (1269), s. 46-97; M. Cavid Baysun, "Bâlâ", *İA*, II, 262-263.

FERİDUN EMECEN

ATÜFİ, Hayreddin Hızır

(ö. 948/1541)

Osmanlı tefsir ve hadis âlimi, vâiz.

Kaynaklarda Kastamonî ve Merzifonî nisbeleriyle yer alan Atûfî'nin babasının adı Mahmud'dur. Aslen Merzifonlu olduğunu bizzat kendisi bazı eserlerinde belirtmiştir. Kastamonî nisbesinin hangi sebeple kullanıldığı hakkında bilgi elde edilememiştir. Devrinin tanınmış âlimlerinden Bahşî Halife'den tefsir ve hadis, Amasyalı Mevlânâ Abdî'den ilm-i meânî, Kadızâde'nin torunu meşhur riyâziyeci Kutbüddin Muhammed'den riyâziye, Bursalı Mevlânâ Hoca-zâde'den usul ve Efdalzâde'den fıkıh okudu. İlmî şöretinden dolayı Sultan II. Bayezid onu saray hizmetilerine hoca tayin etti. Bir

müddet sonra İstanbul camilerinde vaaz edip tefsir okutmayı daha faydalı göreyerek saraydaki görevinden ayrıldı. Günde 50 akçe ücretle başladığı bu yeni görevinde zamanla günde 80 akçe ücrete kadar terfi etti. Daha sonra bu görevi de bırakarak evine çekildi ve kitap telifle meşgul oldu. Atûfî Eyüp'te vefat etti ve kendi evinin civarına defnedildi.

Tefsir, hadis, tıp, mantık ve kelâm ilimlerine dair çoğu şerh ve hâşiye mahiyetinde olmak üzere on beş kadar kitap yazan Atûfî'nin belli başlı eserleri şunlardır: 1. *Hâşiye 'alâ Tefsiri Keşşâf* (Süleymaniye Ktp., Şehid Ali Paşa, nr. 263). 2. *Hâşiye 'alâ Tefsiri Beyzâvî* (Süleymaniye Ktp., Beşir Ağa, nr. 25). 3. *Keşfü'l-Meşârık*. Radiyyüddin es-Sâgânî'nin hem *Şaḥîḥ-i Buḥârî* hem de *Şaḥîḥ-i Müslim*'de bulunan hadisleri bir araya getirdiği *Meşâriku'l-envârı'n-nebeviyye* adlı eserinin şerhidir. Bu eserin müellif hattıyla 516 varaklık yegâne nüshası Hacı Selim Ağa Kütüphanesi'nde bulunmaktadır (nr. 230). 4. *el-Cevheretü'l-cinâniyye fi mesâ'ili'l-îmâniyye* (TSMK, III. Ahmed, nr. 607). 5. *el-Enzâr fi şerhi ba'zi'l-eḥâdis ve'l-'aşâr*. *Meşârik* şerhinden müellifin bizzat yaptığı seçmelerden meydana gelen bir eserdir (Süleymaniye Ktp., Şehzade Mehmed, nr. 8/1). 6. *Mir'âtü'r-rû'yâ*. Hz. Peygamber'in, "Rû-

Atûfî'nin *Keşfü'l-Meşârık* adlı eserinin müellif hattı ile ilk sayfası (Hacı Selim Ağa Ktp., nr. 230)

